

З РАДА АНДРОМАХИ

Мої стежки біжать далеко у світ, над сріблені саги Пльоермелю суворой Бретані, у закапеаки сонячного Дубровника, у нетрі чудесного Парижа. Стежки романтичні, стежки сентиментальні, стежки недобрі, стежки фантастичні. І слідкуючи за їхніми чудернацькими закрутами, за їхнім химерним бігом, змійкуватим, глумливо усміхненим, я думаю завжди про витівкуватість життя, що, проте, таки радісне й прекрасне.

Відійдімо ж на мить від далини, що весніє. Нехай за обрядами тануть сонця неадійснених надій, нехай сходять заграви, мов малиновий лан ярини, заграви за узгір'ями молодости, нехай рахманіють у далечині золоті міста, де гуде мідь латини надгробних написів, племіноті ребуси віршів, брунчіють теми й варіанти. Я круто обертаюсь і йду в нетрі Шмаргендорфу. Драстуй, площе Жанدارменмаркту, де мені ввижаються завжди худорляві фридриціанські поручники у латаних синіх мундирах, із теїдінними кісками за плечима, посипаними мукою замість пудри. Драстуй, дилікансе на Штетін і русява Ніксо, ось таке собі сотворіннячко, жарт божественности, з очима, де зеленкуватість лісів, звідки вийшло це її молоде плем'я, і рубашка натура весні, що нагальт до кохання нашвидку, без прикраси сентиментальних сонетів.

Ельфї, зологокучера Ельфї, чому ти не була безжурною Льорелай, чому доля наказала жити тобі у громохому місті, де царює така сирява туга за далечинню, туга безобличної китпиви заводів, що висне над садами й пам'ятниками, у місті, де пахне ситістю, м'якістю добре збитих пуховиків і в синьому димі бюргерських цигар гине тїнь королівського радника з непотрібними фантастичними примхами А. Т. Е. Гофмана.

І що я для тебе, дебела Карїятідо бранденбурзької марші, безбатченко, бездоленко-невдаха, сновіда, що міряє стежки в галях поезії спїшним, неспокойним кроком, боїчись, що вже ось там — зовсім близько, на азлісі буде кінець казці, кінець нескінченим темам і варіантам, і я зустріну там тебе, як тоді — в Тїргартенському парку, зовсім не мрію, зовсім таку собі статечну бюргершу, вщерть захохану в кар'єру свого чоловіка, в м'якість булочок і перин, в синій дим заспокойливої цигари.

Я пригадую, як сьогодні, цю першу зустріч: автомобілі снували, мов велетенські блискучі жуки, по свічадах асфальту, що нагадував мені офіцерські чоботи, вичищені до нуднавого блиску. Капшани спокійно відходили в перспективу. Гете закутувався у свою романтичну кирею, з парку пахло неїпняним пахом троянд, що їх поливають вусаті городники в мундирах, зоря золоторога стояла над містом і ти виринула із темряви, натягаючи рукавички, певна себе, ох — і до лиха певна себе, до забуття пишна пані з доброго дому. Ти спїшила до свого доброго дому, до свого єдиного, милого дружия, що сидів тоді, мабуть, у розлогому кріслі, пахнув цигарою і читав вечірне видання під райкіт радї, поглядуючи себе по статечній лїсинї. Ти спїшила до своїх чепурних високих кімнат, де все таке суворе, громохке й чисте, де шафи стоять, сховавши животи, немов вояки на параді, де млосно ясніють люстра і надрами м'якості зітхають меблі у білих чохлах. (Я пригадую собі, що потім я ходив собі, наче пан, по цих не моїх кімнатах, нещадно скидав попїл з цигарки на пухнаті килими і ти відводила мене благальними очима: чи не замилування до одвічної, сторіччями викоханої чистоти змалалось оце із коханнями?).

Треба було найти цю одну маленьку фатальну мить, коли твої брови піднялись дугою над зеленкуватими очима і грона гїну байснули в надрах очей, але я знав — це вже перемога, це вже трїумф бїса, що спокшав тебе мною, нужденним зайдою, обскубаним Казановою.

— Як ви смїєте заговорювати до мене на вулицї?

Ах, серденько Ельфї (чомусь твое рахманне ім'я, Карїятідо, нагадує мені завжди Вїляндового „Оберона“ — лїс, чарівливі флейти й ельфів), ах моя солодка, племінна матроно, моя статечна, високоповажана панї радниково, навїщо було говорити ці пусті стереотипи, коли я знав, що я тягну вже тебе за собою на поклад моєї фантастичної барки і ми пливемо вже по кармазиновому морі в граймає мрій і міражів, і ти вже не бачиш ні твоеї чепурної кухні, де все має своє визначене місце, ні блиску вичищених паркетів, ні паїгурок твоеї бібліотеки, а бачиш тїльки небо в загравах, небо грїшне й недобре забуття, небо, що карати б хотїло, а не вмїє.

Я насолоджувався жагою загинути. Я знав, що за мною чатує покара. Я знав, що йду по тоненькій кладцї над прїврою. Але в цьому була велика радїсть.

Ось дзвенїв телефон і я лїниво підходив до нього, бо по тремтливому, непевному дзвінку його я вже знав, що це дзвонить Ельфї. Це був трель соловейка, що в сїту, полум'яну ніч літа в розквіті, заливається, дзвенить, невидний у галях, у листві. І голос Ельфї проривався крізь хашу каміння, крізь далекі вулицї, заулки, рвався із нетрів Шмаргендорфу і кликав мене. Радник посольства, Ельфїн дружень, — а втім, поважана мною людина, що мене не знала і взагалі не могла навїть допустити думки про моє існування, — виходила, трїснувши дверима, ішла до свого бюра і двері та дверцята затріскувалися за нею: дверцята автомобіля, брама посольства, двері, двері кабінетів, конференційних залів, прийомних. Пан радник танув, сезав, провалювався в синьому тумані. Тоді мов хижий кіт, мов справжній Казанова, що, притїснувши шпагу до тремтливого серця, тїнню біг до своєї чергової лїбки, я скрадався вулицями до джунглїв Шмаргендорфу.

Ішла весна. Видзвонювали підкови заблуканого коня, що розвозив їстівне по зарослих нїжною травичкою заулках дипломатичного кварталу вїллів — іграшок. Висурмлювало малиново сонце на еполетах монументального поліціянта. Виплескувалися із-за рогів трамваї. І в цьому весняному роздзвінні, переливчастому, розспіваному, я виразно чув такт старовинного пруського маршу „Фрідерікус Рекс“: коники вигравали нїжками, вибивали підківками, трясли узлами, вершники в ботфортах глибоко сидїли в сїдлах, а над ними шумїли прапори, шовкові прапори... Я провів Ельфї, розспївшись у кріслі (в ньому ще недавно так сидїв пан радник), грати мені цей марш. Вона покірно виконувала мою просьбу, хоч і дивувалась, чому якраз тут напосїдає на мене мїлїтарна пасїя і чому військові марші мїлїші менї від Йогана Себастьяна Баха. Але я хотїв документувати мїй маленький трїумф. Моє серце виривалось і бігло за білими кїньми ескадронів Зайдліца, лопотїло з прапорами, прострїленими під Торгав. О любий, сонячний марше великого короля! О шуме прапорів, що ведуть нестрїмно в похід! О сурмо перемоги, що крилиш нїкчемну людину!...

Ішла весна. Ішла, скрадаючись уздовж парків, садів, трамвайних зупинок, каналів, забутих музеїв і палацїв. Мої ескапади до Шмаргендорфу були таким самим скраданям: повз хвилини й менти, повз щоденність. Чи слїд було отак гратись серцем зологокучерої Льорелай? Може й не слїд було витягати її із зеленого спокійного глибо, де таке лагідне, золоте дно, де спїтаються лїлеї з корінням старовинних германських дубів, а сонячні релї, пробившись крізь голубїнь плеса відвічної ріки, іграють із мушлями й бїлими водоростям..

— І хто ти такий, малий дияволе, що через тебе так мушу терпїти й мучитись? — говорила менї шепотом Ельфї і менї шкода було її. Я ненавидїв її. Я ненавидїв її за її молочно-мучну дебелість, тістуватїсть тіла, що тряслось і тремтіло, випещене перинами, сніговими покривалами й подушками, я ненавидїв за її

рум'яне, кругле обличчя, обрамлене пишною русою косою, це подвійне підборіддя, випещене булочками з маслом і пахучою каваю по свіжих ранках. Сонце обдало її, мабуть, вранці, коли вона, прокинувшись, у ранковому одніні, заходила стирати пил із картин та етажерок. Золоті зайці скакали їй на білі плечі, на пухкі руки, на рум'яну шию, гралась із прядивом її золотого волосся, а вона, мов сніжно-біла лебідка, мов пишна, багатівтрільна каравеля, плила, плила по поках і світлицях, здухувала кожну пір'янку, обчімувала щітками гардини, струшувала пил, і хто б міг сподіватись легкості газелі, неземності танечниці-мрії від Карятиди, що зступила сюди в цей кухонний рай із античного бареліефу?

Я ненавидів її за її нахил до сумбуру барв, що кричали на її капелюсі, на її сукнях. Я ненавидів її за вулиці, що ними вона ходила, накладаючи собі дороги, щоб дешевше купити істине або покласти в щадницю чергову вкладку. Я ненавидів її за її сміх, що ним вона вибухала, іноді зовсім без причини, може нагадавши собі мимоміть щось далеке, згублене в віках, лісове, спорзне і для мене зовсім не смішне.

— Бісе, малий бісе, — говорила вона пошепки, швидко-швиденько, — ти загарбав мою волю. Ти виринув із темряви спорзним бісеням, що його я так часто бачила уві сні, за дитячих років. Це було передчуття. Я чула довгими роками, що в моє життя ввірветься якийсь зайда, якийсь нікчема і полонить мене, забере мій спокій, щоб вже ніколи його мені не віддати. Навіщо ти прийшов сюди й навіщо збентежив ти мене?...

Їй було так добре з її справами й справунками. Їй було так добре з її Йоганом Себастьяном Бахом, що його вона старанно й дбайливо викінчувала своїми пухкими, мов з тіста, пальцями, їй було так добре з її старовинними повістями доби І. Імперії, у золотих палітурках, їй було так добре у рожеваїї, рум'яній тиші свого дому. Їй не було тісно в цьому вигідному, впорядкованому, мов комода, помешканні. Їй було так спокійно й так затишно за широкими плечима пана радника, високоповажаного пана доктора.

Її кохання, її подружжя було одна злагода. Вона розповідала мені, захоплюючись, іноді слізю, про те, як творилось її маленьке щастя. Як сьогоднішній пан радник посольства був молоденьким студентом, її нареченим, і як відбулось їхнє вінчання, їхні медові місяці в горах Гарцу. Як читали вони разом, як чепурили своє „маленьке гніздечко“, як грали й співали, як мандрували, як захоплювались і плакали. Як летіли солодкі дні й ночі, як впорядковано, як пляново укладалось життя, нехимерне й незвбавливе. Як розцвітала чудесним квіттям палічка Тангойзера, як половіли рівнини восени, як співали солов'ї на провесні, як дзвеніла молодість, що все ж таки не розцвіла повним гроном.

І я слухав її, закравшись сюди, в цю сонячну тишу, поміж квіття й килими, слухав, заплуццюючи очі. Бо я собі уявляв, що ось в цю мить, проти сподівання, може увійти сюди пан радник, може побачити мене в цьому його кріслі і що сказав би він, зустрінувши мене тут, нікчемного загарбника? А втім, може він і нічого не сказав би, бо Гектор ніколи не допускає ані в гадці зради своєї Андромахи. І я, заспокоївшись, сидів далі, розплуццював очі і бачив золотий пушок на шиї у Ельфі, що сиділа плечима до мене, при п'яніні, і сміявся про себе. Я мучив її, це правда. Те, за що вона купувала свою зраду, не варт було того. Я ніколи не доторкнувся до її уст, я ніколи не глянув на неї настирливішим поглядом. Я драгував її несподіваним прощанням, відходив і залишав увірвану нитку недомовленості, окраєць нескінченної пасторалі. Ми залишались годинами самі в цьому домі, у присмерку, а проте я сидів лише в кріслі і кидав слова, що її ранили. Коли я помічав, що моя холодність починає на неї впливати і вона, розгублюючись, відчужується, я зумисне посилював голос. Починав говорити палкіше, раптовніше — в ній народжувалась надія і полум'я палахкотіло знов і знов, а тоді я відходив, залишивши за собою пустелю пожежі.

Я був чесний супроти Гектора. Я залишав йому його тишу, його подружнє ложе неторкненим, я не загарбував йому щастя. Я тільки спокушав. Чи це не була мені нагорода за те, що колись я сам ішов, потуплюючи, мов св. Еронім, зиниці, повз гріх і гнів від себе біса, щоб згодом стати ним самим? Чи я винен був, що Гектор, володіючи тілом Андромахи, не змів загарбати її душі?

Я сідав до п'яніни і починав грати Моцарта, мого найулюбленішого. Чому Гектор не змів збентежити Андромаху чарівливістю майстра? Чому під моїми пальцями так пристрасно, так радісно, як гимн життю непоборному, гимн життю велегранному, сонячному, веснічному, дзвеніли майстрові акорди? А це ж бо був замах на душу, а це було запрошення до гріха, до подорожі на Китеру — острів щоденного свята, острів безжурности, танку, що ніколи не кінчиться, музики, що ніколи не вривається.

Я визволяв цю жінку, цю безталанну жінку, таку сповидно горду й спокійну, від споконвічної нудьги. Кругом була мертвота й пліснява, в цьому до ліску чепурному домі, в цій пливкості нескаламучених днів, в цих Бахових фугах. Нудьга! Така сіра й безнадійна, мов нога від стола, мов водотягова рура, без променя сонячності, без огника чарівливості. Я накликав у цю господу ельфів, фей, я запросив сюди мою мрію, чорнокучеру Равтенделаян, я скликав хороводи ундін, і ця господа оживала. Я бачив, як прокидалась тоді сонна Андромаха, як спалахували вогні в її зеленкуватих очах, як прагнула, болісно прагнула вона скинути з себе ваготу нудьги.

А тоді, мов чародій, що зачаклував каміння й наказав їм співати, я раптовно відходив. Я знав, що, коли зачиняться за мною двері, змить настане в господі нудьга й сірість, але що було мені до цього... Я гламузвся, розповідаючи казку, бо знав, що казка перемагає дійсність. О, рубашна молодосте, жартувати б тобі вічно з людьми, розважатись їхніми слабощами, із долонь випускати метеликів-мрії, а мрією спокушати людей до туги за довершеністю...

Я дивуюсь досі, як пан радник не помітив руйнування, що я його вчинив у його господі. А може Ельфі мала талант жити двома життями: тоді, коли я вів її за руку, захоплену, заворожену, несвою, через гай мрій і тоді, коли вона йшла зі своїм дружнем щовечора в ту саму каварню і просиджувала там мовчки й повагом та верталась все тією самою дорогою додому, до своєї твердині. Ця жінка вміла хоронити тайну. Я зустрів її раз у місті, за дня, серед людей, що її знали. Вона благально подивилась на мене: осьде ніхто не смів знати, що ми знайомі. Я вшанував Андромаху. Я розумів її. Не треба було розбивати маленького щастя маленьких людей. І я, в думці, очевидно, вклонився дійсності. В цьому була й її невелика перемога.

А проте це не могло тягнутись вічно. Я знав, що прийде пора, коли ця жінка муситиме згоріти або відмовитись від гріха. Я ждав цієї хвилини. Я підготував її наче б знехота, я наче б не хотів її, а проте я її прагнув. Може б і легко було мені приборкати той бунт, що я його запалив у цій істоті. Коли б я не був такий „безсердний“, як вона казала, я міг би вгнотати ворохобню. Але я хотів незутешньою розваги. І я говорив їй про гріх-солодкість світу. Я торкнувся її уст, як торкає легіт троянду, і я знав, що вони, ці уста, спалахнуть. Ах, так бо легко чаклувати жінок, що нудьгують. Вона це вагалась. Ще влада Гектора була така непохитна, така незламна. Він може й самий не знав того. Він був йовіальний, певний себе, він ніколи не допустив би до себе думки, що в його господі чатує невірність. Він жина своїм щоденним, убогим життям прямолінійної людини, він зачісував останні волоски на своїй лисині, вилискував своїми черевиками, пахкав доброю цигарою і йшов своїм прямим шляхом, як ходили його батьки і діди. Льорелай — це була витівка молодости, поетична казка, що неодмінна в житті, як пиво й цигари, але ж цим бо ніхто не живе, з цього не можна жити. А втім його бібліотека була добра, серйозна, він сам писав науковий трактат, може й сам мав незвичайні, невинні грішки, але рещта — це був лиш регіт, добрий, здоровий регіт зрівноваженої, річової людини. Вона бо знає міру речей, розподіла між „вільно“ й „не вільно“. Ппане раднику, я скидаю й сьогодні ще капелюха перед вашою життєвою мудрістю. Вона така спасена, вона така безкрида.

Але може якраз тієї Гекторової безкрилості Ельфі боялась. Він би ніколи не змів їй дарувати, бо він не змів ні ненавидіти, ні хотіти, ні прагнути. Він, коли б довідався про її маленьку зраду, напевно зоб'явив би, налясся б кров'ю, грюкнув би кулаком об стіл і частіш, ніж звичайно, запахкотів би цигарою. Це була б неймовірна смерть ілюзії. І це стримувало Ельфі від останнього кроку. Вона вагалась стільки місяців, стільки днів, щоб нарешті перемогти себе.

Золоторога зоря стояла над містом. Цвіли бузки. Все те саме місто порицало в темряву, зрадливу, непокірну, неспокоїну. Десь родились зорі й умирали. Десь родились люди й умирали. Десь плакали люди й сміялись. Що було тій байдужій ночі до людської туги за довершеністю?

— Як я тебе люблю, — говорила Ельфі, — ти того сам не знаєш. І я не знаю, що я в тобі люблю. Шкода мені себе для тебе, але я тому йду за тобою. Як би я хотіла бути з тобою далеко, в твоїй батьківщині, як би я хотіла вічно слухати твого голосу!...

Бідна Ельфі! Її кликали Оберонові голоси. Вона хотіла бути знов золотокосою Льорелай, що знала лише мрію, Єлисаветою грішною й непокірною, поки не стала вона святою, згрішивши для Тангойзера. Як би хотіла вона ходити зі мною завжди у чародієвих, Моцартових газах і не знати погіддя нудьги.

— Люба, — сказав я, злосливо посміхнувшись, — ти ніколи не підеш зі мною, бо зі мною іде лише мрія.

— Так навіщо ж ти мучив мене?

— Бо я хотів загарбати лише твою душу. Такі, як я, ходять лиш за душами...

Вона зрозуміла. Вона зрозуміла мою перемогу. І може в ту мить їй захотілось повернутись до свого зрівноваженого, йовіального Гектора, кинутись йому до ніг, сповити його ноги золотом своєї коси і сказати йому, що такі ні, що маленьке щастя є таки більше за велике щастя, що вірність Андромахи вилискує в сонці погідної, лагідної господи, мов сталь меча. Не знаю, може це вона хотіла вчинити, а може щось інше. Вона поглянула на мене зеленкуватими очима, де світився гнів. Але я вже відійшов від неї. Назавжди.

Зорі родились і вмирали на небі. Небо було таке високе, таке ясне. Небо було таке тихе, як довершеність, як радість перемоги. Я пішов своєю стежкою, одною з тих, що ними йдеться в весняну ніч, у соловейкову ніч.